

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми. З розвитком техніки, у зв'язку з соціальними, політичними, економічними змінами, трансформаціями в системі культурних цінностей змінювалась і специфіка комунікативної діяльності у змістовому, формальному та технічному аспектах. Як відомо нині змінюється державна освітня політика в Україні, яка все більше орієнтується на входження країни в світовий простір. Це веде до змін в педагогічній теорії та практиці, що пов'язані з розвитком комунікативної культури кожної освіченої людини. Тому виникає необхідність в узагальненні знань комунікативних законів та вмінні використовувати їх.

Мета даної статті полягала у визначенні педагогічних умов розвитку комунікативної діяльності та рівень її сформованості в навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікація як процес відбувається послідовно, маючи значний плин у часі, здійснюється в процесі взаємодії її учасників, маючи усі ознаки діяльності.

Засновники теорії мовленнєвого спілкування – Л. Виготський, М. Каган, О. Леонтьєв, О. Мудрик, М. Ночевник та інші вважають комунікацію різновидом людської діяльності, загалом, мовленнєвою діяльністю поряд з трудовою, правовою, пізнавальною та ін.

Як зазначає Ф. Бацевич: "Саме в діяльності відбувається перехід об'єктивного відображуваного в суб'єктивний образ, в ідеальне" [1, с. 31].

З психологічного погляду діяльність має свою структуру, тобто є структурованою. Л. Виготський і його послідовники вважають, що найважливішими складовими діяльності є: мотив як причина діяльності, мета як процес усвідомлення результату діяльності, дія – виконання чого-небудь з конкретною метою та операція – спосіб здійснення дії [4, с. 91;120]. Ф.Бацевич підкреслює, що діяльність – це система, в межах якої постійно відбуваються трансформації, тому акт діяльності може втрачати мотив і перетворюватися на дію, яка реалізує іншу діяльність; і навпаки, дія може набувати самостійної спонукальної сили і стати актом діяльності; дія може трансформуватися в операцію, почати реалізовувати різноманітні типи мети [1, с. 32].

У сучасній філософській літературі найбільше місце посідають розробки проблеми співвідношення суспільних відносин, суспільства та спілкування; ролі значення спілкування у формуванні життєдіяльності особистості. Найбільш повно та концептуально дані питання висвітлені в працях Л. Буєвої і М. Кагана, позиції яких відображають дві різні тенденції. Системний аналіз діяльності дозволив М. Кагану виділити чотири необхідних і достатніх, на

його думку, види діяльності: перетворювальну, пізнавальну, ціннісно-орієнтаційну і комунікативну на основі мети, досягнутої в процесі взаємодії суб'єкта й об'єкта спілкування. Комунікативна діяльність реалізується людиною в різних формах: під час взаємодії людей у матеріально-практичній діяльності, в їхній поведінці у побуті, під час обміну різноманітною інформацією за допомогою бесід, написання листів, преси, в різних іграх. Таким чином, М. Каган розглядає спілкування як один із видів людської діяльності, що має необхідну структуру й атрибути [5, с. 56; 98].

Інший підхід до феномену спілкування і співвідношення його з діяльністю розвиває Л. Буєва. Вона обґрунтовує точку зору, що “спілкування, як і діяльність - необхідна і всезагальна умова формування і розвитку як суспільства, так і особистості” [3, с.110]. Л. Буєва акцентує на соціально-практичному аспекті спілкування, якій грає важливу роль у формуванні і передачі способу життя [3, с. 111].

У зв'язку з цим вона розглядає сутність, прояв і місце соціально - практичного аспекту спілкування у широкому соціальному контексті людського буття.

Аналізуючи співвідношення категорій – спілкування і суспільних відносин, Л. Буєва дійшла висновку, що в усіх випадках спілкування поєднується з різними видами суспільної діяльності людей. У спілкуванні встановлюються соціальні зв'язки людей, які є необхідною формою прояву дії об'єктивних законів і відносин” [3, с. 117].

Спілкування – один із необхідних чинників важкого процесу соціальної детермінації поведінки людини.

У філософії є ще один підхід до феномену спілкування, який розвивають науковці: В. Соковнін, Е. Соколов. Вони аналізують людське спілкування як комунікацію, як діяльність, відносини, взаєморозуміння, взаємовплив та обмін інформацією ” [9, с.112].

Спробу зрозуміти співвідношення таких понять, як “спілкування”, “комунікація”, “комунікативна діяльність” здійснив В.Семенов. Автор характеризує спілкування і комунікацію як складові комунікативної діяльності, що мають єдине походження, складне не лише з формою його прояву, й за психологічним механізмом, який супроводжує комунікативну діяльність” [10, с.11;12].

Б. Ломов, розглядаючи взаємозв'язок спілкування і діяльності, підкреслює, що “іноді спілкування розглядається як один з видів діяльності. Але виникає сумнів з того, чи правомірно розчиняти спілкування в діяльності, розглядаючи його як окремих випадок діяльності ”[8, с.126].

О. Бодальов вказує, що спілкування – це взаємодія людей, пов'язаних діяльністю і є умовою здійснення цієї діяльності [2, с.70].

Виклад основного матеріалу. Комунікативна діяльність, як і інші види діяльності, для її ефективного здійснення потребує наявності специфічних умінь, тобто таких комунікативних умінь, як уміння обирати найбільш доцільну позицію і стиль спілкування з співрозмовником у тій чи іншій конкретній ситуації; вміння попереджувати і розв'язувати міжособистісні конфлікти, обирати оптимальну стратегію поведінки в конфліктній ситуації; уміння визначати соціально-психологічну дистанцію в спілкуванні з співробітниками, забезпечувати необхідний рівень персоналізованості та статусної регламентованості спілкування; вміння впливати на співрозмовників, наполягати на своєму, виявляти впевненість у собі, поєднувати вимогливість з наданням свободи для прояву ініціативи співрозмовника; вміння знаходити емоційний контакт, налагоджувати відносини взаємної симпатії і довіри, проявляти доброзичливість і тактовність у спілкуванні [7, с.52].

Якщо вести мову про комунікативну діяльність у навчальному процесі, то комунікатор як зацікавлена особа має створювати умови, реалізовувати фактори, використовуючи різноманітні засоби.

Розвіток комунікативної діяльності можливе за умови моделювання в навчальному процесі ситуацій реального спілкування, що виникають у різних сферах життєдіяльності та відносяться до різних тем. У зв'язку з цим навчальна діяльність студентів організовується таким чином, щоб вони виконували дії, які є мотивованими для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування.

На розвіток комунікативної компетенції впливають внутрішні та зовнішні фактори. Мотиваційна сфера визначається внутрішньою позицією особистості, її розвитком та становленням. До зовнішніх факторів відносимо соціальні умови: суспільство, в якому відбувається спілкування, його соціальну структуру, різницю між носіями мови у віці, соціальному статусі, культурному рівні та рівні освіти, місці проживання, різниці у мовленнєвій поведінці комунікаторів, що залежить від ситуації спілкування. Зміни, що відбуваються в нашому житті та житті суспільства, вимагають відповідного рівня комунікативної компетенції [11, с.8].

Розвиток необхідного рівня комунікативної діяльності в навчальному процесі відбувається за наявності таких дидактичних умов: врахування психолого - вікових особливостей студентів, соціалізацію та сприятливі соціальні умови, відпрацювання оптимальних механізмів мовлення, підвищення рівня мотивації студентів, впровадження інноваційних прийомів активізації навчально - пізнавальної діяльності студентів, забезпечення методичними матеріалами для комплексного формування комунікативної компетенції, розвиток пізнавальної діяльності студентів, сприятливі умови для створення комунікативної поведінки співрозмовників, впровадження типових ситуацій спілкування в навчальний процес.

Експериментальна перевірка ефективності зазначених умов здійснювалася в процесі викладання дисципліни «Іноземна мова» для студентів аграрного факультету. Експеримент проводився в три етапи: констатуючий, формуючий і етап опрацювання даних та їхнього теоретичного узагальнення.

У процесі констатуючого етапу було з'ясовано, що низький рівень сформованості комунікативної культури мають 10,93 % студентів, достатній рівень 32,65 % учнів, середній 39,06 % , високий рівень 17,36 % .

Результати констатуючого етапу експерименту дозволили дійти висновку, що в процесі формування комунікативної культури в студентів сформовані навички спілкування на низькому рівні, студенти не розуміють мовлення носіїв мови, не враховують у мовленні соціокультурні і соціолінгвістичні аспекти, не визначають мети, завдань спілкування та способів їхнього досягнення. Тому, особливу увагу необхідно звернути на формування вмій та навичок спілкування на основі автентичних матеріалів, за допомогою яких є можливість заповнення інформаційних прогалів у формуванні інтегрованих складових комунікативної компетенції студентів.

Започатковуючи формуючий експеримент, ми розробили на основі психологічної і лінгвістично-педагогічної літератури комплекс вихідних положень у процесі розвитку рівня комунікативної компетенції студентів, що складається з забезпечення єдності всіх складових комунікативної компетенції; впровадження ефективних форм активізації навчально - пізнавальної діяльності студентів; удосконалення мовленнєвих умінь, таких, як створення та розігрування діалогу, дотримуючись правил спілкування, вміння враховувати ситуацію спілкування, сприймання на слух та розуміння змісту, головної думки, виразно - зображувальних засобів мови у тексті, читання відповідно до стилю мовлення; створення умов для вдосконалення навичок спілкування, враховуючи особливості країни, мова якої вивчається.

Проведений експеримент підтвердив ефективність розробленого комплексу педагогічних умов, який сприяє розвитку комунікативної діяльності та підвищенню рівня сформованості комунікативної компетенції, спонукає до організації продуктивної самостійної діяльності та розвитку навичок творчої роботи.

У студентів експериментальної групи відбулося підвищення рівня комунікативної діяльності (табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів сформованості комунікативної компетентності студентів експериментальної й контрольної групи, %

Рівні	Експериментальна група	Контрольна група
-------	------------------------	------------------

комунікативної культури	Початковий зріз	Підсумковий зріз	Початковий зріз	Підсумковий зріз
Високий	15,31	17,36	15,42	15,61
Середній	36,27	39,06	35,35	34,49
Достатній	37,77	32,65	38,18	37,79
Низький	11,65	10,93	11,05	12,21

Результати дослідження свідчать про те, що учні експериментальної групи досягли більш високих результатів на високому і середньому рівнях комунікативної компетентності, тоді як у студентів контрольної групи переважає низький й достатній рівень.

Висновки. Одержані дані засвідчили, що успішний розвиток комунікативної діяльності передбачає системний підхід до сучасної технології навчального процесу. Процес навчання має здійснюватися в певній системі на основі комунікативно - діяльнісного підходу. Комунікативно-спрямований курс навчання мови сприяє вмінню достатньо вільно здійснювати мовленнєве спілкування, вживати правила мовленнєвої поведінки, що є в суспільстві, використовуючи ресурси мови в різноманітних реальних ситуаціях суспільного життя.

Пошук та впровадження нових інноваційних методів навчання для успішного формування комунікативної культури студентів є перспективою подальшого розвитку нашого дослідження.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – К. : Педагогіка, 2004. – 344с.
2. Бодалев А.А. Формирование понятия о другом человеке как личности / А.А. Бодалев. – Л. : ЛГУ, 1970. – 276с.
3. Буева Л.П. Человек: деятельность и общение / Л.П. Буева. – М. Просвещение, 1978. – 216с.
4. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский – М. : Просвещение, 1996. – 416с.
5. Каган М.С. Мир общения / М.С. Каган. – М. : Просвещение, 1989. – 319с.
6. Леонтьев О.М. / О.М. Леонтьев // Вопросы философии. – 1979. - №1. – С.128
7. Лівенцова В.А. Формування культури спілкування у майбутніх менеджерів невиробничої сфери / В.А. Лівенцова // Дисертація ... канд. пед. наук. – Вінниця, 2002. – 212с.

8. Ломов Б. Ф. Общение как проблема общей психологии / В кн.: Методологические проблемы социальной психологии // Под. ред. С. В. Шороховой. – М.: Наука, 1975. – С. 124 – 135.
9. Соковнин В.М. О природе человеческого общения / В.М. Соковнин // Духовное становление человека: Сб. ст. – М.: Знание, 1972. – С.100 – 124.
10. Социальная психология: история, теория / Эмпирические исследования // Под. ред. Е.С.Кузьмина, В.Е.Семенова. - Л.: ЛГУ, 1979. – 288с.
11. Федоренко Ю.П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови: Автореферат дисертації... канд. пед. наук / Ю.П. Федоренко. – Луцьк, 2005. – 212с.

Анотація

У статті розглядаються педагогічні умови розвитку комунікативної діяльності та рівень її сформованості в навчальному процесі. Було доведено, що успішний розвиток комунікативної діяльності передбачає системний підхід до сучасної технології навчального процесу. Процес навчання має здійснюватися в певній системі на основі комунікативно - діяльнісного підходу. З'ясовано, що комунікативно-спрямований курс навчання мови сприяє вмінню достатньо вільно здійснювати мовленнєве спілкування, вживати правила мовленнєвої поведінки, що є в суспільстві, використовуючи ресурси мови в різноманітних реальних ситуаціях суспільного життя.

Аннотация

Манжос Э.А.

Развитие коммуникативной деятельности студентов в учебном процессе.

В статье рассматриваются педагогические условия развития коммуникативной деятельности и уровень ее формирования в учебном процессе. Было доказано, что успешное развитие коммуникативной деятельности предполагает системный подход к современной технологии учебного процесса. Процесс обучения должен совершаться в определенной системе на основе коммуникативно – деятельного подхода. Определено, что коммуникативно – направленный курс обучения помогает умению достаточно свободно совершать языковое общение, употреблять правила языкового поведения, существующего в обществе, используя ресурсы языка в различных реальных ситуациях социальной жизни.

Abstract

Manzhos Elvira.

The development of students` communicative activities in the process of learning.

The article focuses on proving of pedagogical conditions of development of communicative activities and the level of the formation of communicative culture in the educational process. It is considered that the successful development of communicative activities involves modern technologies in the educational process. The development of the necessary level of communicative activities in the learning process occurs in such conditions as: taking into consideration psychological and age peculiarities of students, socialization and social conditions, the development of all mechanisms of speaking, the increasing of the level of motivation of students, the introduction of innovative methods of enhancing learning and cognitive activity of students, the providing of teaching materials for the complex formation of communicative competence, the development of cognitive activity of students, the arrangement of favorable conditions for the creation of communicative behavior of interlocutors, the implementation of typical real life situations in the educational process. The learning process should be based on the communicative - activity approach. The development of communicative activity is possible with the help of simulation of situations of real communication in the educational process belonged to various spheres of life and to different topics. In connection with this educational activity of students is organized so that they perform actions that are motivated to solve communicative tasks aimed at achieving the goals and intentions of communication. It is found that a communicative-oriented course of a foreign language provides the ability to freely use of speech patterns, and performs rules of speech behavior that exists in society, using the resources of a language in different real situations of social life.

Ключові слова: спілкування, комунікативне спілкування, мовленнєві ситуації, комунікативна діяльність, мовленнєва діяльність, комунікативна культура.

Ключевые слова: общение, коммуникативное общение, языковые ситуации, коммуникативная деятельность, языковая деятельность, коммуникативная культура.

Key words: *communication, communicative communication, communicative situation, communicative activity, speaking activity, communicative culture.*